

varlık

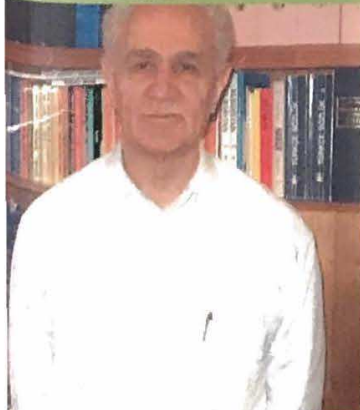

Erkeklik İMKÂNSIZ İKTİDAR

- Hande Ögüt • Serpil Sancar • Melike Aydın
- Nil Mutluer • Pınar Selek • Gülce Başer • küçük İskender

Küba'da **Hasan Bülent Kahraman** • Ozan Sataşmasından Ozan Sürtüşmesine **Mustafa Şerif Onaran**
• Erdem Devesi'nin Eğri Bedeni **Rahmi G. Ögdül** • "Dost Günlerin Sonu" **Haydar Ergülen** • Manganelli:
"Kitap Bir Haritadır" **Mehmet Rifat** • Çağırın Zamanın İçinden **Feridun Andaç** • "Vize Mintikası"nda
Kültürel İlişkiler **Osman Deniztekin** • Vize Mintikasında Yaşamak **Nelly Bekus-Goncharova** • Not
Defteri **Hüseyin Yurttaş** • Rimbaud'nun Seyir Defteri **küçük İskender** • **ŞİİR** Halim Yazıcı, **Osman**
Hakan A., **Hüseyin Peker**, **Fuat Çiftçi**, **Veysi Erdoğan**, **Eren Okur**, **Muammer Can**, **Sinan Özdemir**
• **ÖYKÜ** Zeynep Aliye, Serhat Çelikel • **EDEBİYAT KOMİSERİ** • **ÇİZİMLER** Semih Poroy + **KİTAP EKİ**

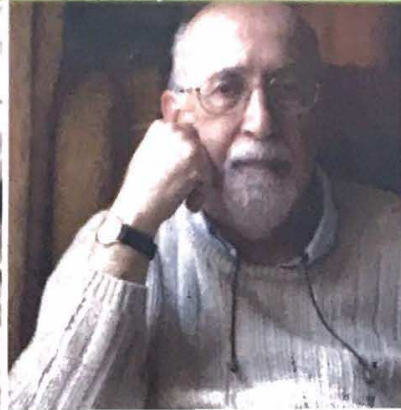
KEMAL BURKAY
"Hadi Gülümse"

"Enver Gökçe ve Neruda"
şirine bir altyazı

KEMAL ÖZER
"Temmuz İçin Yaralı Semah"

Sol melankoli bağlamında
Turgut Uyar şiri

İÇİNDEKİLER

Çizgi-yorum	<i>Semih Poroy</i>	2
Erkek Olmak: Büyük İmkânsızlık	<i>Hande Öğüt</i>	3
Adalılar	<i>Halim Yazıcı</i>	9
Serpil Sancar ile Söyleşi	<i>Meliğe Aydın</i>	10
Erkekliğin Sınırlarını Anlamaya		
Kendimizden Başlamak...	<i>Nil Mutluer</i>	14
Pınar Selek ile Söyleşi	<i>Gülce Başer</i>	18
İktidarp	<i>küçük İskender</i>	21
Ay Hüsn	<i>Osman Hakan A.</i>	22
Küba'da	<i>Hasan Bülent Kahraman</i>	23
Kemal Özer ve "Temmuz İçin Yaralı Semah"	<i>Zeynep Uzunbay</i>	29
Kuyuda	<i>Hüseyin Peker</i>	31
Sol Melankoli Bağlamında		
Turgut Uyar Şiiri Üzerine Birkaç Söz	<i>Ali Galip Yener</i>	32
Ozan Sataşmasından Ozan Sürtüşmesine	<i>Mustafa Şerif Onaran</i>	36
Erdem Devesi'nin Eğri Bedeni	<i>Rahmi G. Ögdül</i>	39
"Dost Günlerin Sonu"	<i>Haydar Ergülen</i>	41
'Enver Gökçe ve Neruda' Şiirine Bir Altyazı	<i>Metin Demirtaş</i>	47
Enver Gökçe ve Pablo Neruda	<i>Metin Demirtaş</i>	49
Hiç Kullanılmamış Bir Ölüm	<i>Zeynep Aliye</i>	50
Kemal Burkay: Gecenin Koynunda Bir Adam		
Yüzünde Buruk Bir Gülümseme	<i>Azad Ziya Eren</i>	54
Prangalar	<i>Kemal Burkay</i>	56
Manganelli: "Kitap Bir Haritadır"	<i>Mehmet Rifat</i>	57
Çağırın Zamanın İçinden	<i>Feridun Andaç</i>	60
"Vize Mıntıkası"nda Kültürel İlişkiler	<i>Osman Deniztekin</i>	63
Suyun Korum	<i>Fuat Çiftçi</i>	65
Vize Mıntıkasında Yaşamak	<i>Nelly Bekus-Goncharova</i>	66
Benden Başka Tanrıya Tapmayacaksın	<i>Veysi Erdoğan</i>	69
Not Defteri	<i>Hüseyin Yurttaş</i>	70
Rimbaud'nun Seyir Defteri	<i>küçük İskender</i>	73
Devrim	<i>Eren Okur</i>	73
Beklerken	<i>Serhat Çelikel</i>	74
Temren Ucunda	<i>Muammer Can</i>	76
Otel Lokantası	<i>Sinan Özdemir</i>	77
Edebiyat Komiseri	<i>Krimonolog Dr. Kemal Şahingözlü</i>	78

varlık

Aylık edebiyat ve kültür dergisi, 76. yıl, sayı 1221, 1 Haziran 2009, ISSN 1300-1728 • Yayın türü: Yerel süreli yayın • Kurucusu: Yaşar Nabi Nayır • Sahibi: (Varlık Yayınları A.Ş. adına) Ekin Nayır • Yazı İşleri Yönetmeni: Filiz Nayır Deniztekin • Genel Yayın Yönetmeni: Enver Ercan • Kapak düzeni ve iç tasarımı: Nazlı Ongan • Baskı: Mart Matbaacılık Sanatları, İstanbul • Dağıtım: DPP •

Abone Koşulları: Yurtiçi 1 yıllık: 80 TL; 2 yıllık: 152 TL; Yurtdışı 1 yıllık: 60 Euro • Posta çeki hesap no: 119822, Banka hesap no: İ3 Bankası, Çağaloğlu 158719

• Adres: VARLIK YAYINLARI A.Ş. Piyerloti Cad. Ayberk Apt. 7-9 Çemberlitaş 34400 İstanbul • Tel: 0212-516 20 04 • Satış ve abone faks: 0212-516 20 05 •

Yazı işleri faks: 0212-516 20 04/dahili 17 • Yazı işleri e-posta: editor@varlik.com.tr • Satış ve abone e-posta: varlik@isbank.net.tr • http://www.varlik.com.tr •

Avrupa Kültür Dergileri Ağı <www.eurozine.com> üyesidir.

ERKEKLİĞİN SINIRLARINI ANLAMAYA KENDİMİZDEN BAŞLAMAK...

NİL MUTLUER

Erkeklik ve erkekliğin sınırlarını tartışmak oldukça zor bir mesele. Entellektüel birikimsizlikten veya toplumu anlamamaktan değil. Konuyu tartışanın da konunun bir parçası olduğuna sürekli kendini ikna etmesi gerektiğinden zor bir konu. Özetle, insanın kendisini anlayıp, eleştirip değişime açık olmasının zorluğundan. İktidarla ilgili birçok konu için bunu söyleyebiliriz elbette, ancak işin içine bir de Foucault'nun tabiriyle yasaklanmış konu cinsiyet (*gender*) girince mesele daha da çetrefilli bir hale geliyor. Cinsiyet cinsellikle (*sexuality*), yani yasa va yasakla oldukça ilişkili bir alan. Çünkü, cinsiyet duyuları, davranışları, hazları, anatomik özellikleri ve biyolojik işlevleri bir arada toplayan ve aynı zamanda bireyin ve toplumun devamını şekillendirme gücü olan bir kavram. Hal böyle olunca da cinsiyeti tartışmak, toplumsal yapıları ve ilişkileri, bu yapı ve ilişkilerdeki değişiklikleri tartışmak anlamına geliyor. Ve elbette kişiye de bu toplumsal düzende nerelerde konumlandığını ve nedenini sorgulamak düşünüyor.

Erkekliği de öncelikle, bagajı bu kadar yüklü cinsiyet kavramı üzerinden, yani erkeğin de bir cin-

siyet olduğunu hatırlayarak tartışmak önemli. Bu gibi bir açıklama basit görünse de erkek ve erkeklik çalışmaları popüler olana kadar akla bile gelmeyen bir fikirdi. Cinsiyet meseleleriyle ilgili sosyal bilimciler ve aktivistlere, feminist modernite eleştirisi kapsamında kadın ve erkeği karşılıklı konumlayıp, kadınların kaynaklara erişememelerinin ve toplumsal yapılar içinde eşit olamamalarının temel nedeninin erkek olduğunu söylemek uzun bir süre yeterli geldi. Kadın olmak bir kimlik oldu. Erkeği bir cinsiyet olarak görmek, üzerine hak politikası geliştirilecek bireyler olarak görmekle özdeşleşti. Örneğin, çok değil bundan beş-altı yıl öncesine kadar Türkiye'de erkek ve erkeklik hakkında çalışılabileceği söylenildiğinde şu gibi cümlelerin yankılandığını hatırlıyorum: "Kadınla-

rı kurtarmak bitti de sıra erkekleri kurtarmaya mı geldi?" Bu durum uzun sürmedi. Feminist kuramdan beslenen kadın ve erkekler, düzeni temelden eleştiren bir ideoloji olan feminizmin kadınlar arasındaki iktidar ilişkilerini ve erkeklerin güç ilişkileri içindeki farklı konumlarını anlamının da önemli olduğuna karar verdiler.

Erkek ve erkeklik üzerine yapılan çalışmalar ilerledikçe konunun erkekleri kurtarmak değil, norm olarak kabul edilene anlamak üzerine bir çalışma olduğu ortaya çıktı. Gerçi her ne kadar feminist harekete tepki olarak Amerika'da ortaya çıkan Erkeklik Siyasetleri² (*Politics of Masculinities*) gibi yaklaşımlar olsa da, bugün konuyla ilgili çalışmaların ana-akımının feminist kuram ve/veya *queer* çalışmalarını etrafında şekillendiği rahatlıkla söylenebilir. Bu çalışmaların çıkış noktasının feminist kuramdan beslenen yanı sıra erkeği bir cinsiyet olarak ele alıp, farklı sınıf, yaş, meslek, statü gibi özelliklere sahip erkeklerin ve erkeklik hallerinin toplumsal yapı ve ilişkiler içerisindeki konumuna odaklanırken, *queer* teoriden beslenen yanı sıra da hem cinsiyet kavramını yeniden tartışıyor hem de farklı cinsel yönelimlerin erkek ve

1 Michel Foucault (1986), *Cinselliğin Tarihi I*, İstanbul: Afa Yayınları.

2) Konuyla ilgili detaylı bilgi *Cogito* dergisinin 58. Feminizm sayısında yer alan Mehmet Bozok'un "Feminizmin Erkekler Cephesine Yankısı" adlı makalesinde (269-284) bulunabilir.

erkeklikle olan ilişkisini mercek altına alıyor. Konuyla ilgili çalışmalar hızla ilerlerken, özellikle erkeklik kavramının farklı kullanımıyla ilgili tartışmalar hâlâ devam ediyor. Bu yazıda da, konuyla ilgili metinlerdeki genel kavramları ve bu kavramlar üzerine Linköping Üniversitesi'ndeki GEXcel programı kapsamındaki "Erkek Hegemonyasının ve Erkekliğin Yapısökümü"³ atölyesinde gerçekleştirilen çalışmaları ve erkeklik kavramının sınırlarını tartışmayı hedefliyorum.

Erkek ve erkeklik nedir?

Gündelik hayatta düşünmeden kullanılan, cinsiyet çalışmalarında belki de üzerinde uzlaşıldığı düşünülen fakat hâlâ uzlaşılmayan bazı temel kavramlar var: Dişi-erkek (*female-male*), kadın-erkek (*women-men*), kadınlık-erkeklik (*femininity-masculinity*). Bu gibi kavramların şekillenmesinde işin içine beden, toplumsal yapılar, sosyal ilişkiler, kültür ve ekonomi gibi özellikler girince ne dişi ve erkek temel iki cins olarak kalıyor sadece, ne de bu iki cinsin gündelik hayattaki aktörü olarak kadın ve erkek. Üstelik bu kavramlar birçok kullanımda birbirinin zıddı olarak konumlandırılıyor, çoğu zaman ortaklıkları, kesişimleri veya farklılıklarının çeşitliği üzerinde durulmuyor. Bu anlam çokluğu ve farklılığı içinde de kadınlık ve erkeklik kavramlarının kullanımı da bir yandan çeşitlenirken, bir yandan da kaygan bir zeminden tartışılıyor.

Bu yazının çerçevesinde tüm bu yaklaşımları kapsamak mümkün olmasa da, konuyla ilgili adeta belirleyici "hegemonik erkeklik" (*hegemonic masculinity*) kavramı üzerinden erkekliği tartışmaya başlamak anlamlı olacaktır. "Hegemonik erkeklik" kavramı ilk defa Tim Carrigan, Raewyn Connell ve John Lee tarafından, Antonio Gramsci'nin hegemonya kavramı çerçevesinde geliştirilerek önerilmiştir.⁵ Düşüncülere göre iktidara sınıf, politika veya statü açısından daha yakın olan erkekler hem ataerkil düzenin sağladığı olanaklardan daha fazla yararlanır hem de egemen olan ataerkil değerlerin yeniden üretilmesinde belirleyici olurlar. Connell, 1995'te yayınlan *Erkeklikler (Masculinities)* kitabında kavramı farklı bir temelden yeniden tartışmış ve iktidarla ilişkisi bağlamında erkeklikleri kategorilendirmiştir.⁶ Buna göre, iktidarla yakın ilişki içinde olan (*complicity*), eşcinsel (*subordination*) ve sınıf, etnik azınlık (*marginilization*) gibi erkeklik kategorileri yer almaktadır.

Bu tartışmada Connell erkekliğin cinsiyet sistemi içerisinde anlaşılması gerektiğini, kültürel, sınıfsal, coğrafi, zamansal ve mekânsal farkların önemini vurgulamış ve kavramın anlamının sürekli değiştiğinden bahsetmiş olsa da, erkeklik kavramının öznesinin kim olduğunu tam belirlemeden bir genelleme içinde kategorileştirmekten kaçmamıştır. Kavram çeşitli düşünürler tarafından bu genellemesinin net olmaması, tutarsızlığı,

ampirik çalışmalardaki yetersizliği, postkolonyal ve *queer* çalışmalarındaki tartışmalarla ilişkilenebilmesi bağlamında eleştirilmiştir.⁷ Ancak, özellikle erkek ve erkekliğin kavram olarak kullanılmasyla ilgili detaylı bir eleştiri Jeff Hearn tarafından ortaya atılmıştır.⁸ Hearn'e göre hegemonya kavramı Connell tarafından kısıtlı bir şekilde ele alınmış ve erkeklik de dar bir şekilde tanımlanmıştır. Bu doğrultuda, Hearn erkekleri hem cinsiyet sistemi içinde oluşan bir sosyal kategori hem de sosyal pratiklerin baskın bireysel ve kolektif temsilcisi olarak tanımlayarak, hegemonyanın erkeklik değil, erkekler tarafından gerçekleştirildiğini belirtmenin toplumsal süreçleri anlamakta faydalı olacağına değinmiştir.

Konu geçen ay Linköping Üniversitesi'nde Jeff Hearn ve Nina Lykke koordinatörlüğündeki, GEXcel programında gerçekleştirilen atölyelerin erkek ve erkeklik çalışmaları bağlamındaki Bahar 2009 döneminde de etraflıca tartışıldı. Her ne kadar eleştirilse de hegemonik erkeklik kavramının alanla ilgili tartışma başlatan özelliği inkâr edilemez. Yaş (*ageing*), uluslararasılaşma (*transnationalisation*), sanal alan (*virtuality*) gibi konulara odaklanan çalışma gruplarında dünyanın farklı kıta ve lokasyonlarından katılan sosyal bilimcilerinin neredeyse çoğu, kavramı kullansalar da, eleştirel referans vermeden geçmiyorlar. Atölyelerde sadece hegemonik erkeklik kavramını değil, aynı zamanda erkek ve erkekliğin kullanım şeklini de dert

3) Konuyla ilgili detaylı bilgi <http://www.genderexcel.com> adresinden elde edilebilir.

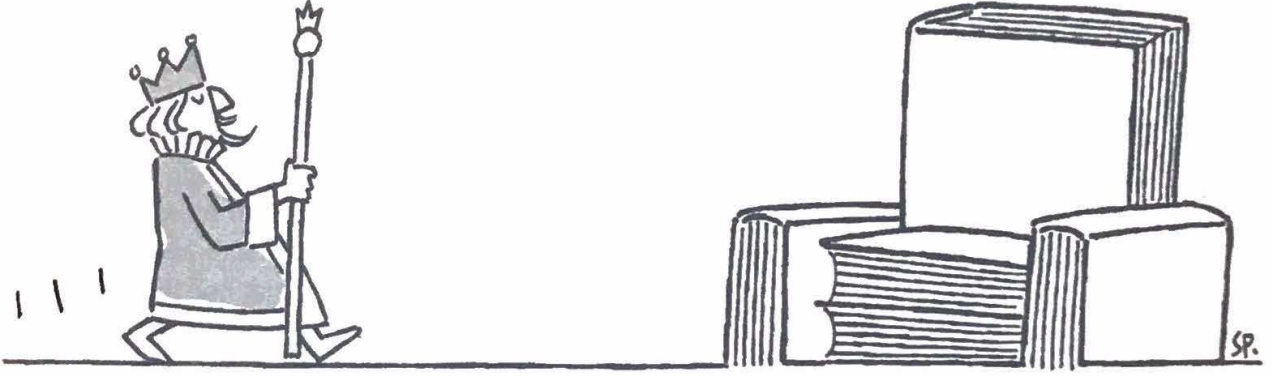
4) Judith Butler (1990), *Gender Trouble: Feminism and Subversion of Identity*, Routledge.

5) Tim Carrigan, Bob Connell ve John Lee (1985), "Toward a New Sociology of Masculinity", *Theory and Society*, 14(5), s. 551-604. Makalenin yazarlarından Bob Connell şu anda Raewyn Connell ismini kullanmaktadır.

6) Raewyn Connell ([1995] 2005), *Masculinities*, Polity Press.

7) Konuyla ilgili detaylı bir tartışma Jeff Hearn'un *GEXcel Work in Progress Report, Volume V*'deki (Güz 2008) "Deconstructing the Hegemony of Men and Masculinities - Presentations of Research Themes" başlıklı makalesinde yer almaktadır.

8) Jeff Hearn (2004), "From Hegemonic Masculinity to Hegemony of Men", *Feminist Theory* 5(1), sf. 49-72.

etmiş bir grup insan da vardı. Literatürdeki birçok yazıda da erkek ve erkeklik genellikle farkında olunmaksızın birbirinin yerine kullanılıyor. Erkekten bahsediliyorsa, zaten erkeklik doğrudan gelirmiş gibi bir varsayımla. Bunu dert eden bir grup insan olarak yeni bir tanım ve kavram geliştiremesek de bir anlayışta ortaklaştık. Çalışmalarda, özellikle erkeklikten ne anlaşıldığının açıklanması kavramın kaygan bir zeminde kullanılmasını engellemek ve tartışmalara farklı bir boyut getirmek için gerekli ve önemli olduğu konusunda hemfikir olduk.

Atölye çalışması, içeriği itibarıyla erkekler üzerine odaklanıyordu. Ancak, atölyedeki yaklaşım doğrultusunda eğer hedef erkeklik kavramından ne anlaşılabileceğini tartışmaksa, konuyu daha geniş çaplı düşünmek daha yararlı olacaktır.

Erkekliğin sınırları erkeklerle mi çevrili?

Erkek denildiğinde ilk akla gelen biyolojik cinsiyet (*sex*) oluyor. Ço-

ğu zaman biyolojik cinsiyetin doğal olduğu kabul edilse de, aslında biyolojik cinsiyet de bagajı yüklü bir kavram. Erkeklik üzerine düşünmek ister istemez biyolojik cinsiyet, cinsiyet, cinsellik üzerine yeniden düşünmeyi ve bu kavramların hem sosyal yapılarla hem de toplumsal ilişkilerle olan bağını anlamaya çalışmayı beraberinde getiriyor. Tüm bu tartışmalar da bedenden bağımsız değil.

Pierre Bourdieu, sembolik şiddet kavramını tartışırken, toplumsal yapıların bedenlere yerleşmesinden bahseder. Erkeğin sistematik olarak kaynaklardan kadınlardan daha fazla yaralanmasının kadınların bilişsel şemalarını oluşturduğuna ve bu doğrultuda kadınların toplumsal alanda kendilerini sistematik olarak kısıtlarken egemen erkeğin ve temsil ettiği değerlerin ayrıcalığının sürekli yenilendiğine değinir.⁹ Bourdieu, toplumsal yapılarla yakından ilişkili olan kültürün yeniden üretilmesinde de bedenin önemini vurgular.¹⁰ Anne Fausto-Sterling de biyolojik cinsiyetin ve cinselliğin bilim insan-

larınca yüklenen anlamlarca bedenselleştirildiğine değinir.¹¹ Bu bağlamda, cinsiyet davranışı olarak tahayyül ettiğimiz sosyal pratikler aslında bedenlerin nasıl cinsiyetlendirildiğiyle doğrudan ilişkilidir. Judith Butler da cinsiyeti varlığıyla maddeleşerek bedenin üzerine konan bir performans olarak değerlendirir.¹² Butler'a göre heteroseksüelliğin norm kabul edildiği ilişkiler ağında heteroseksüel erkeğe ait olduğu tasavvur edilen davranış ve değerler toplumda normal olarak kabul edilenleri belirleme özelliğine sahiptir.

Bu düşünürlerin yaklaşımlarının yapısal boyutu ve ilişkiselliği bir arada düşünüldüğünde cinsiyeti, biyolojik cinsiyetin anlamlarını taşıyan beden ve bu bedene yüklenen davranış ve söylemlerin yeniden üretiminin oluşturduğu söylenebilir. Kısaca, cinsiyet biyolojik cinsiyetten farklı şekilde oluşabilir. Kadınlar da erkekliği yeniden üretebilir.¹³ O halde, erkeklik bir toplumda norm olarak erkek bedenlere ait olduğu düşünülen davranış ve söylemler bütünüdür.

9) Pierre Bourdieu (1991), *Language and Symbolic Power*, ed. John B. Thompson, Harvard University Press.

10) Pierre Bourdieu (1984), *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste*, Harvard University Press

11) Anne Fausto-Sterling (2000), *Sexing the Body*, Basic Books.

12) Judith Butler (1990), *Gender Trouble*, ve *Bodies that Matter* (1993), Routledge.

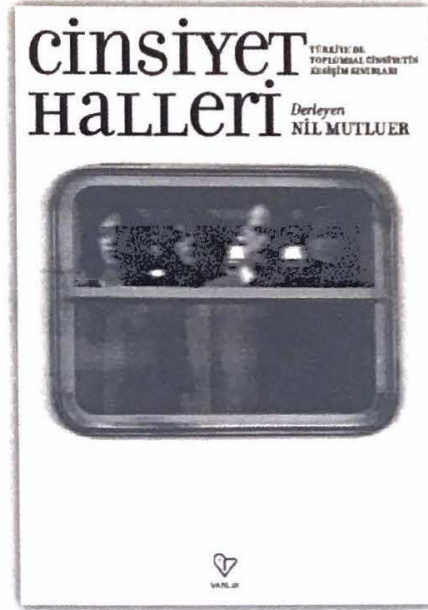
13) Kadınların erkekliği üzerine Judith Halberstam'ın *Female Masculinity* (1998, Duke University Press) adlı kitabı örnek gösterilebilir. Ayrıca, ataerkilliğin kadınlar tarafından yeniden nasıl kullanıldığı birçok feminist tarafından da tartışılmıştır. Bazı örnekler: Deniz Kandiyoti (1988) "Bargaining with Patriarchy", *Gender and Society* 2(3), sf: 274-290; Nil Mutluer (2008) *Cinsiyet Halleri: Türkiye'de Toplumsal Cinsiyetin Kesişim Sınırları*, Varlık Yayınları.

Bu haliyle de, gündelik hayatta farklı erkek ve kadınlar sosyal, politik, ekonomik yapılar ve ilişkiler içerisinde bu söylem ve davranışları reddedererek veya benimseyerek cinsiyetlerini sürekli oluştururlar. Bu yaklaşımlar doğrultusunda erkekliğin sadece egemen erkekler tarafından değil, farklı erkekler ve kadınların bu norm olarak kabul edilen erkekliği onaylayarak veya reddedererek yeni erkeklikler oluşturmasıyla şekillendiği ve yeniden üretildiği söylenebilir. Bu haliyle, erkeklik erkek veya kadının kendini özdeşleştirdiği¹⁴ (*identification*) bir söylem (*discourse*)¹⁵ olarak hayatımıza girer.

Yazının başında da belirttiğim gibi erkeklik üzerine konuşmak sadece erkekleri ilgilendiren ve sadece erkek cinsiyetinin heteronormatif yapısını eleştirmek üzerinden yapılabilecek bir analiz değil. Erkeklik de sadece egemen iktidarla anılan bir kavram değil. Farklı kadın ve erkeklerin güç ilişkisi bağlamında çeşitlenen, coğrafyaya, zamana, sosyal, ekonomik ve politik değişikliklere göre şekillenen bir kavram. En önemlisi cinsel yönelim, sınıf, meslek, statü gibi özelliklerin farklı bileşenlerinin bedenleştiği kadın ve erkekler tarafından üretilen bir kavram. Bu haliyle, ne erkeklik iktidarının tek temsilcisi, ne de erkekler iktidarının tek öznesi. Bizim memlekette erkekliği ve sınırlarını anlamak da kendimizden etrafa doğru bakarak anlamlandırabileceğimiz, kendimizi bir şekilde ilişkilendirebileceğimiz bir süreç.

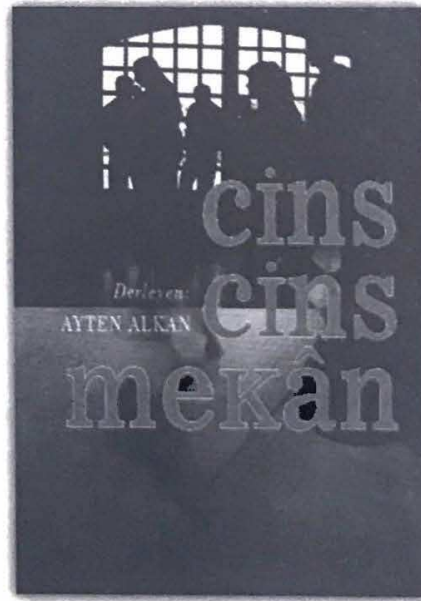
14) Özdeşleştirme kavramıyla ilgili detaylı tartışma Richard Jenkins'in *Social Identity* (2004, Routledge) adlı kitabında bulunabilir.

15) Söylem kavramı bu yazıda sadece sözleri değil, aynı zamanda davranış, kurum gibi ilişki ve yapı bütünü anlatmak için kullanılmaktadır.

CİNSİYET HALLERİ / Derleyen: Nil Mutluer

Nil Mutluer, Hidayet Şefkatli Tuksal, Gülnur Çelik,
Dilşa Deniz, Serkan Delice, Tuba Kancı,
F. Çiğdem Aydın, Fatma Benli, Umut Tümay Arslan,
Karin Karakaşlı, Derya Demirler, Veysel Eşsiz,
Aksu Bora, Yasemin Öz, Cüneyt Çakırlar, Pınar Selek,
Alp Biricik, Mehmet Tarhan

CİNS CİNS MEKÂN / Derleyen: Ayten Alkan

Ayten Alkan, Levent Şentürk, Aksu Bora, Serpil Çakır,
Yasemin İnce Güney, Elif Ekin Akşit, Hülya Arık,
Arzu Yılmaz, Aslıcan Kalfa - Bilge Sevim Aytekin -
Zeynep Özge Dinç, Hasan Üstün, Aslı Zengin,
Yasemin Öz, Sema Buz

